

Шпеник Олександр Оттович,

ORCID ID: 0000-0002-2511-4261

*директор українсько-угорського навчально-наукового інституту,**кандидат фізико-математичних наук,**доцент кафедри фізико-математичних дисциплін**Українсько-Угорський Науково-Навчальний Інститут УжНУ***Петкі Катерина Петрівна**

ORCID ID: 0000-0002-8231-493X

*старший викладач кафедри фізико-математичних дисциплін**Українсько-Угорський Науково-Навчальний Інститут УжНУ***СТАН УГОРСЬКОМОВНОЇ ОСВІТИ ЗАКАРПАТТЯ:
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ****STATE OF HUNGARIAN-SPEAKING EDUCATION IN TRANSCARPATHTIA:
PROBLEMS AND PROSPECTS**

У статті проаналізовано сучасний стан, ключові проблеми та перспективи розвитку угорськомовної освіти на Закарпатті у контексті реформування освітньої політики України, зокрема Закону «Про освіту» (2017 р., зі змінами 2023 р.). Визначено ключові чинники, що впливають на освітній процес: українсько-угорські політичні взаємовідносини, соціально-економічний стан області, якість освіти та перспективи працевлаштування. На основі статистичних даних та соціологічних оцінок (2001–2024 рр.) розглянуто демографічну динаміку угорської спільноти та її кореляцію з контингентом учнів. Показано тенденцію переходу середньої освіти з державного підпорядкування у приватне, її прогнозовані наслідки, а також проаналізовано результати НМТ 2024 року, які вказують на низьку мотивацію молоді до вступу в українські ЗВО та суттєвий відтік випускників за кордон²². Досліджено стан вищої освіти (УжНУ, ЗІФР II) та зміни в контингенті студентів. Встановлено, що, незважаючи на скорочення чисельності учнів, система освіти зберігає стійкість і потенціал, проте потребує корекції політики для підвищення інтеграції молоді та конкурентоспроможності.

Ключові слова: Угорськомовна освіта, Закарпаття, національні меншини, Закон «Про освіту», НМТ, приватні ліцеї, еміграція, вища освіта, інтеграція.

The article analyzes the current state, key problems and prospects for the development of Hungarian-language education in Transcarpathia in the context of reforming the educational policy of Ukraine, in particular the Law “On Education” (2017, as amended in 2023). Key factors influencing the educational process are identified: Ukrainian-Hungarian political relations, the socio-economic state of the region, the quality of education and employment prospects¹. Based on statistical data and sociological assessments (2001–2024), the demographic dynamics of the Hungarian community and its correlation with the student contingent are examined. The trend of the transition of secondary education from state to private subordination is shown, its predicted consequences are shown, and the results of the 2024 NMT are analyzed, which indicate low motivation of young people to enter Ukrainian higher education institutions and a significant outflow of graduates abroad²². The state of higher education (UzhNU, ZIFR II) and changes in the student contingent were studied. It was found that, despite the reduction in the number of students, the education system retains stability and potential, but requires policy correction to increase youth integration and competitiveness.

Key words: Hungarian-language education, Transcarpathia, national minorities, Law “On Education”, NMT, private lyceums, emigration, higher education, integration.

Постановка проблеми. Закарпаття є унікальним багатонаціональним регіоном України, де компактно проживає значна угорська національна меншина. З огляду на мовно-культурну специфіку регіону, питання функціонування угорськомовної освіти залишається надзвичайно актуальним. Освітня система відіграє ключову роль у збереженні етнокультурної ідентичності, водночас

виступаючи чинником інтеграції угорськомовного населення в український освітній простір.

Після прийняття законів України «Про освіту» (2017) [9] та «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (2019) [7] перед угорськомовними навчальними закладами постали нові виклики, пов'язані з балансуванням між державною мовною політикою та правами

національних меншин на здобуття освіти рідною мовою [15].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання освітніх прав національних меншин в Україні розглядалися у працях О. Гнатюк [1, с. 25], Л. Молнар [16, с. 71], О. Кіш [14, с. 45], а також у доповідях Інституту етнополітичних і національних досліджень ім. І. Кураса НАН України [12]. Дослідники відзначають, що збереження угорськомовної освіти вимагає поєднання принципів інтеграції й автономії, а також підтримки з боку держави і місцевих громад.

Європейська хартія регіональних мов або мов меншин [5, с. 27] гарантує право на навчання рідною мовою, а рекомендації ОБСЄ [18, с. 42] підкреслюють необхідність балансу між мовною ідентичністю та інтеграційними процесами. Після 2017 року, як зазначає Т. Товт [20, 85], угорськомовна освіта Закарпаття розвивається у форматі адаптації до нових законодавчих норм, зберігаючи водночас культурну самобутність.

Мета статті – проаналізувати сучасний стан угорськомовної освіти на Закарпатті, виявити основні проблеми функціонування навчальних закладів із угорською мовою навчання та окреслити перспективи їх розвитку в контексті мовної та освітньої політики України.

Виклад основного матеріалу. Дослідження ґрунтується на аналізі чинних законодавчих актів України («Про освіту» [9], «Про загальну середню освіту» [8], «Про професійну (професійно-технічну) освіту» [10], «Про вищу освіту» [11]), а також міжнародних угод між Україною та Угорською Республікою.

Для аналізу використано:

- Статистичні дані Всеукраїнського перепису населення 2001 року [3].
- Результати соціологічного дослідження SUMMA2017 [12, с. 41].

– Статистичні дані Управління освіти Закарпатської ОДА щодо динаміки кількості учнів та закладів освіти [20, 85].

Дані Єдиної державної електронної бази з питань освіти (ЄДЕБО) та рейтинги ВНЗ від Osvita.ua [4]

1. Демографічна динаміка та її вплив на освітній процес. За даними перепису 2001 року, угорська спільнота на Закарпатті становила 151000 осіб (12,09%). Соціологічне дослідження 2017 року (SUMMA2017) зафіксувало зменшення до 130 000 осіб (–15% з 2001 року). За оцінками 2024 року, з урахуванням еміграції після початку повномасштабної війни (30–40 тис. осіб), чисельність угорців на Закарпатті оцінюється приблизно у 100000 осіб [3]. Це вказує на зменшення кількості угорців на 30–35% за останні 20 років. В освітньому процесі це би мало привести до такого, а реально ще більшого, із-за демографічного спаду, зменшення і школярів і студентів, які навчаються в угорськомовних закладах освіти. Зменшення угорців Закарпаття на 35% є драматичною, однак, для правильного розуміння процесу необхідно розглянути його ширше, як мінімум в рамках Карпатського регіону.

Не дивлячись на те, що соціально-економічна ситуація в Україні в цей період була найгіршою з поміж вищевказаних держав, еміграція угорців з Закарпаття була найменшою, і лише війна змусила велику кількість угорців до виїзду за кордон. Це вказує на те, що більшість закарпатських угорців в основному були задоволені своїм становищем в Україні.

Незважаючи на це, частка учнів, які навчались угорською мовою в середній освіті, до 2022 року стабільно становила близько 10% [3]. Зменшення кількості учнів у 2001–2022 роках (на 35%) корелює з оцінками демографічного

Рис. 1. Зменшення чисельності угорців у країнах Карпатського регіону

спаду, проте стабільність відсоткової частки (10%) дозволяє припустити, що реальна чисельність угорців у краї може бути вищою – 110–130 тис. осіб [3].

2. Середня освіта та результати НМТ.

Угорськомовна середня освіта була добре структурованою, охоплювала всі населені пункти, де проживає угорськомовна громада, і давала та дає вибір для учнів між державними та приватними установами. Статистичні дані надані управлінням освіти ЗОДА наведені у таблиці 1.

Динаміка кількості учнів та випускників:

До 2022 року частка учнів у ЗСО, які навчалися угорською мовою, коливалася близько 10%. Після 2022 року частка зменшилася до 9%. Частка учнів, які здобувають повну середню освіту, суттєво менша, ніж тих, що здобувають базову [15, с. 33]. Це пов'язано з переїздом на навчання до Угорщини для подальшого вступу до тамтешніх ВНЗ.

Результати НМТ 2024 року:

- З 94 угорськомовних шкіл лише 29 шкіл мали учнів, які реєструвалися на НМТ 2024 [3].
- Жоден угорськомовний заклад не потрапив до перших 50 кращих шкіл Закарпатської області за рейтингом НМТ [3].

– 13 угорськомовних шкіл опинились серед 50 найгірших у рейтингу [3].

– Всього НМТ складали 433 учні, з яких 155 – із приватних ЗСО [3].

– 93% угорців успішно склали іспити.

– Лише приблизно 16% від кількості випускників базової середньої освіти (близько 1400 щороку) вступають до ЗВО України.

3. Вища освіта. 10 років тому, вищу освіту на угорській мові можна було отримати в чотирьох ВУЗах. А саме УжНУ [19], Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II [6], Мукачівський державний університет [16], Закарпатський філіал Київського славістичного університету. За цей час угорськомовна вища освіта перестала існувати в Мукачівському державному університеті та в філіалі Київського славістичного університету. Якість освітнього процесу зазначених ВУЗів з 2018 по 2023 роки, згідно osvita.ua представлені в таблиці 3.

В ТОП 200 українських ВУЗів за останні 5 років УжНУ покращило свої результати і стабільно знаходиться в першій 15 найкращих ВУЗів України. Закарпатський інститут ім. Ф. Ракоці II в цьому році суттєво покращив свої позиції та займає 155 позицію.

Таблиця 1

Динаміка змін в закладах середньої освіти Закарпаття з 2001 по 2024 роки

	1991/ 1992	1999/ 2000	2018/ 2019	2019/ 2020	2020/ 2021	2021/ 2022	2022/ 2023	2023/ 2024	2024/ 2025
Загальна кількість закладів середньої освіти		722	666	635	586	581	574	574	574
Кількість угорськомовних шкіл		68	72	72	73	70	69	66	67
Кількість двомовних шкіл		29	26	27	27	28	27	29	26
Загальна кількість учнів	204200	207900	164800	167900	170600	171100	169200	159200	155500
Загальна кількість учнів, які навчаються на/та угорській мові	17969	21034	16252	17323	17684	17733	15953	14623	13717
Із них в приватних школах			593	609	701	756	710	830	920
Кількість учнів, які навчаються на угорській мові від загальної кількості, %	8, 8	10, 3	9,8	10,3	10,4	10,5	9,7	9,1	8,8

Таблиця 2

Кількість випускників, які здобули базову середню освіту

	1991/1992	2018/2019	2019/2020	2020/2021	2021/2022	2022/2023	2023/2024
Всього по Закарпатській області		13800	14200	14100	14800	15200	15500
Які навчалися на угорській мові		1311	1357	1425	1466	1509	1468
Відсоток, %		9,9	9,55	10,1	9,9	9,9	9

У 2023/2024 навчальному році контингент студентів УжНУ становить 603 осіб: на денній формі навчання здобуває освіту 433 осіб, на заочній – 170 осіб.

У 2023/2024 навчальному році контингент студентів ЗІФР II становить 1698 осіб: на денній формі навчання здобуває освіту 1014 осіб, на заочній – 684 осіб., на неакредитованих спеціальностях – 271 особи. Із них 386 у коледжі.

Зміна контингенту студентів, які навчаються угорською мовою на денній формі навчання з 2013 по 2024 рік представлена в таблиці 4.

Як видно з наведених даних, кількість здобувачів вищої освіти, які навчаються угорською мовою практично не змінюється, навіть зросла на 10%. Суттєва тенденція полягає в тому, що якщо 10 років тому більшість студентів угорською мовою навчались в основному в Ужгороді та Мукачеві, то тепер у Берегові. Окремо слід відмітити студентів угорської національної меншини, які навчались у ВУЗах українською мовою. Якщо в УжНУ в 2013 році не угорською мовою навчалося приблизно 600 студентів-угорців, то 2023 році

ця кількість впала приблизно до 200. На зменшення кількості студентів в УжНУ також вплинуло і суттєве скорочення державних місць з 80% у 2013 році до 35% в 2024 році, іншим необхідно оплачувати навчання. У Берегівському інституті навчання є безоплатним, повне фінансове забезпечення здійснюється за кошти угорського уряду.

Більшість ОП є педагогічним та можуть забезпечити практично всі потреби угорськомовних шкіл у вчителів. Крім цього ведеться підготовка здобувачів і по тим ОП, які цікаві абітурієнтам і важливі для роботодавців. Зокрема, економічні спеціальності, міжнародні відносини, інформаційні технології. Обидва Виші проходять акредитацію в Україні, що показує їх відповідність стандартам та якості освіти [6], [19].

Завдяки підтримці Угорщини Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II має чималий бюджет між приватними ЗВО України. Дякуючи цьому, навчання для студентів є практично безоплатним, а матеріально технічна база є на високому рівні. Заробітна плата викладачів висока [6].

Таблиця 3

ТОР 200. Рейтинг ВНЗ Закарпатської обл., в яких викладання ведеться й угорською мовою за 2019 – 2024 роки

	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Ужгородський національний університет	35	11	13	12	16	18
Берегівський інститут ім. Ференца Ракоці II	188	144	184	184	185	155
Мукачівський державний університет	170					

Таблиця 4

Кількість студентів, які навчались угорською мовою у ВНЗ Закарпаття на всіх рівнях освіти (BSc, MSc) на денній формі навчання

	2013	2023	2024
Ужгородський національний університет УУННІ			
1. Угорською мовою	237	203	233
2. Українською мовою (на інших факультетах)	600*	200*	200
Мукачівський державний університет	115	0	0
Закарпатський інститут ім. Ференца Ракоці II	366	609	680
Київський слов'янський університет Закарпатська філія	100	0	0
Всього (на угорській мові)	1418 (818)	1012 (812)	1113 (913)

Примітка: * – приблизні дані, отримані від студентських організацій УжНУ.

Таблиця 5

Кількість освітніх програм угорською мовою у ЗВО (2024)

	Бакалаврат (BSc)	Магістратура (MSc)
Українсько угорський навчально науковий інститут УжНУ	7	6
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II	19	11

УУННІ фінансується з бюджету України. 70% студентів навчаються на платній основі, і лише участь в грантових програмах дає можливість їм дещо компенсувати витрати. Заробітна плата викладачів є вкрай низькою. Із-за війни перспектив покращення ситуації не очікується. Як і у випадку середньої освіти, відбувається суттєвий перетік студентів із державних ВУЗів до приватного.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Прийняття Закону «Про освіту» у 2017 році призвело до масштабних змін, зокрема до практичної ліквідації угорськомовної освіти у старших класах (ліцєях) державних закладів [9]. Як наслідок, підтримка державних шкіл з боку Угорщини почала спадати, натомість розпочався проєкт створення мережі приватних угорськомовних ліцєїв. Процес переходу угорськомовної освіти з державного підпорядкування у приватне є незворотним. Прогнозовані наслідки цього процесу:

1. Україна зменшить фінансові витрати, які ляжуть на бюджет Угорщини [6].
2. Суттєво зросте заробітна плата вчителів та покращиться матеріально-технічна база.
3. Вплив України на формування молодого покоління угорців Закарпаття стане мінімальним, а вплив Угорщини суттєво зросте.
4. Ускладниться інтеграція молоді в закарпатський соціум, зросте ріст емігрантських настроїв [12, 51].

Проблема якості та мотивації. Низький рейтинг угорськомовних шкіл у НМТ можна інтерпретувати неоднозначно. З одного боку, це може свідчити про низьку якість освіти. З іншого боку, лише 50% учнів старших класів реєструються на НМТ, оскільки більшість «зникають», переходячи на навчання до гімназій Угорщини для подальшого вступу до тамтешніх ВНЗ. Ті, хто складає НМТ, роблять це з не рідної мови, проте 93% успішно проходять іспит, що вказує на те, що якість освіти може бути не гіршою, ніж в українських школах. Основна проблема полягає у відсутності мотивації учнів до вступу саме до українських ЗВО та орієнтації на продовження навчання за кордоном.

Виклики та перспективи.

1. Кадровий відтік: Заробітна плата вчителя в Угорщині (1000–2000 євро) значно вища, ніж на Закарпатті (близько 300 євро), що створює високий ризик виїзду кваліфікованих педагогічних кадрів.

2. Демографічний спад: За прогнозами авторів, кількість учнів може зменшитись до 10 000 за наступні 3 роки, відповідно і кількість шкіл скоротиться до 60.

3. Інтеграція та мова: Ізольованість угорської молоді та низький рівень володіння українською мовою ускладнюють їхню інтеграцію. Необхідно викладати українську мову для угорців як іноземну, що відповідає рекомендаціям фахівців.

Позитивний прогноз: після завершення трансформації угорськомовна освіта, хоча й буде представлена меншою кількістю закладів (переважно приватних), стане більш привабливою та конкурентоспроможною завдяки кращому оснащенню, вищим зарплатам вчителів, якісній освіті та можливості безоплатного навчання та працевлаштування як на Закарпатті, так і в Угорщині⁵³.

Угорськомовна освіта на Закарпатті зберігає свою стійкість, хоча спостерігається поступове скорочення кількості шкіл та учнів, значною мірою спричинене еміграцією. У сфері вищої освіти простежується позитивна тенденція до розширення освітніх програм угорською мовою, зокрема через діяльність Ужгородського національного університету та Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II.

Ключовим трендом є перехід середньої освіти до приватної форми власності за підтримки Угорщини, що призведе до підвищення якості та матеріального забезпечення, але водночас мінімізує вплив України на формування і світогляд молоді та ускладнить їхню соціальну інтеграцію. Для подолання еміграційних настроїв та посилення інтеграційних процесів необхідна суттєва корекція державної політики у сфері освіти національних меншин, включаючи спільні українсько-угорські програми по залученню молоді до соціально-економічних процесів регіону.

Отже, угорськомовна освіта Закарпаття перебуває на етапі модернізації та адаптації до нових соціально-правових реалій. Перспективи розвитку угорськомовної освіти полягають у впровадженні моделей білінгвального навчання, активізації міждержавного освітнього співробітництва та створенні умов для академічної мобільності студентів. Подальші дослідження доцільно спрямувати на аналіз ефективності мовної політики у сфері освіти, вивчення рівня інтеграції випускників угорськомовних шкіл у вищу освіту України та оцінку впливу освітніх реформ на збереження етнокультурної ідентичності громади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гнатюк О. Освіта національних меншин в Україні: сучасні виклики та перспективи інтеграції. Київ: Інститут педагогіки НАПН України, 2023. 154 с.
2. Голос Карпат. Кількість угорських шкіл та учнів на Закарпатті URL: <https://goloskarpat.info/society/59cb7b6296f85>.
3. Державна служба статистики України. Закарпатська область: основні соціально-економічні показники 2024–2025 рр. URL: <https://ukrstat.gov.ua>.
4. Єдина державна електронна база з питань освіти (ЄДЕБО) URL: <https://vstup.osvita.ua>.
5. Європейська хартія регіональних мов або мов меншин (ратифікована Україною 15.05.2003 р.). Офіційний вісник України, 2005. № 9. С. 27–34.
6. Закарпатський угорський університет імені Ференца Ракоці II URL: <https://rakoczi.hu>.
7. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 25 квітня 2019 р. № 2704-VIII.
8. Закон України «Про загальну середню освіту» від 13 травня 1999 р. № 651-XIV (зі змінами).
9. Закон України «Про освіту» від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII.
10. Закон України «Про професійну (професійно-технічну) освіту» від 10 лютого 1998 р. № 103/98-ВР (зі змінами).
11. Закон України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 р. № 1556-VII (зі змінами).
12. Інститут етнополітичних і національних досліджень ім. І. Кураса НАН України. Освітня політика щодо національних меншин в Україні: аналітична доповідь. Київ, 2024. 67 с. URL: <https://iiepn.org.ua>.
13. Кіш О. Мовна політика та угорськомовна освіта на Закарпатті: соціолінгвістичний аспект. Українознавство. 2024. № 1. С. 45–56.
14. Міністерство освіти і науки України. Закони України «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014, зі змінами 2023–2025 рр.) [Електронний ресурс]. URL: <https://mon.gov.ua>.
15. Молнар Л. Розвиток угорськомовної шкільної мережі в Закарпатській області у XXI столітті. Ужгород: УжНУ, 2022. 98 с.
16. Мукачівський державний університет. Освітні програми з угорською мовою навчання у 2025 році URL: <https://msu.edu.ua>.
17. OSCE High Commissioner on National Minorities. Report on Education Rights in Transcarpathia. The Hague, 2023. 42 p.
18. Tóth P. Hungarian Minority Education in Transcarpathia after 2017: Between Adaptation and Preservation. Central European Papers. 2023. Vol. 11, № 2. P. 85–101.
19. Ужгородський національний університет. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/28>

© Шпенік О. О., Петкі К. П.

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

Стаття надійшла до редакції 12.10.2025

Стаття прийнята 04.11.2025

Стаття опублікована 01.12.2025